

Soinisen ja Ritavuoren, rinnalla venäläisen tiedemiehen ja poliitikon Mihail Herzensteinin murha Terijoella heinäkuussa 1906 on jäänyt melko tuntemattomaksi. Aikanaan se kuitenkin herätti suurta huomiota. Tiedot murhasta ja pitkäksi venyneestä oikeudenkäynnistä kauppias Esa Mustosen talon yläkerrassa levisivät yhtä lailla länsimaiseen lehdistöön kuin eri puolille Venäjää. Lopulta koko prosessi sivusi läheisesti myös keisarin lähipiiriä eikä kirkkokaan ollut sotkeutumatta asiaan piilottelemalla murhaajia luostarissa.

Herzensteinin tapauksessa on kaikki poliisiromaaniin, agentti- ja vakoojatarinan sekä oikeus- ja salidraaman ainekset, etenkin kun murhan taustalla ja siihen sekaantuneina oli useita henkilöitä ”sinisilmäläisiä” miestä myöten. Dosentti Marina Vituhnovskaja-Kauppala on ottanut niistä kaiken irti ja hänen sujuvasti kirjoitettua teostaan lukee lähes kuin romaania. Mutta samalla *Terijoen laukausten pitkä kaiku* on tieteellisesti täysipainoinen ja monia näköaloja avaava, monipuoliseen lähdeaineistoon perustuva ja huolellisesti dokumentoitu tutkimus, jolla on ansioita monellakin tasolla.

Teoksessa on onnistuneesti esitelty murhattu, murhan tekijät ja heidän taustahenkilönsä, rikoksen tutkijat ja oikeudenkäynnin keskeiset henkilöt. Etenkin Herzensteinin itsensä tarkastelu on valaiseva sekä hänen tutkimustensa että liberaalien poliittisten mielipiteitensä kannalta. Kiinnostava on oikeusministeri Ivan Štšeglovitovista annettu kuva: päättäväinen oikeudenpalvelija kokee ”moraalisen auringonlaskun” käännyttyään äärioikeistolaisten, niin sanotun Mustan sotnian puolelle. Mustasotnialais-

ten armonanomuksia puoltaessaan hänen punaiseksi langakseen muodostui ajatus antisemitismistä luonnollisena ilmiönä juutalaisten ollessa itse syypäitä siihen, että tavallinen kansa suhtautui heihin huonosti.

Mustasotnialaisista kohoaa esille etenkin Venäjän kansan liiton puheenjohtaja ja *Russkoja znamja* (Venäläinen lippu) -lehden päätoimittaja Aleksandr Dubrovin. Hänessä yhtyivät etevä ja suosittu lääkäri, liberalismiin vastustaja, ksenofobi ja antisemiitti. Mielenkiintoinen hahmo on myös esimerkiksi valantehneen asianajajan apulainen Georgi Weber (juutalaisena hän ei voinut toimia varsinaisena asianajajana), joka oli hankkinut arvokkaita tietoja solutautumalla Venäjän kansan liiton piireihin. Vertailun vuoksi Vituhnovskaja-Kauppala on esittänyt salaisen poliisin agenttina toimineen, sosiaalivallankumouksellisten puolueen (ns. eserrät) jäsenen Jevno Azefin tapauksen aikansa poliittisena skandaalina. Suomalaiselta puolelta esillä ovat Herzensteinin murhaa tutkinut kruununnimismies August Hyyryläinen ja oikeuden puheenjohtajana toiminut Äyräpään kihlakunnan tuomari Robert Selin, joka hoiti pitkää prosessia kärsivällisesti ja hermonsäilyttäen, vaikka häntä eräässä istunnossa uhattiin jopa revolverilla.

Terijoen laukausten pitkä kaiku antaa havainnollisen kuvan Suomen ja Venäjän oikeuslaitoksen ja oikeusjärjestelmien törmäyksestä. Suomalaiset joutuivat jatkuvasti korostamaan toimivansa Suomessa voimassa olevan oikeusjärjestelmän mukaan. Osapuolten tavasta argumentoida annetaan kiinnostavia esimerkkejä. ”Suomen kysymystä” duumassa käsiteltäessä pääministeri P. A. Stolypin esitti, että Suomen ja Venäjän suhteiden perustaksi ei pitäisi ottaa Aleksanteri I:n puhetta Porvoon valtiopäivillä vaan Haminan rauhansopimuksen teksti, jossa todettiin Suomen kaikkineen kuuluvan ”Venäjän Keisarikunnan täyteen omistukseen ja valtaan ja

Murha Terijoella

Marina Vituhnovskaja-Kauppala: *Terijoen laukausten pitkä kaiku. Mihail Herzensteinin murha toisen sortokauden taustalla.* SKS 2016.

Suomen tunnetuimpien poliittisten murhien, Bobrikovin, Soisalon-

pysyen siihen liitettynä”. Rauhansopimukseen viittasi myös oikeudenkäynnissä ilvehtinyt Pavel Bulatsel. Tuomari Selin saattoi tällöin muistuttaa Venäjän lainsäädännön uudistuksesta vuonna 1826, jonka mukaan Suomessa rikoksia tehneen venäläisperäiset henkilöt kuuluivat Suomen oikeuden eteen. Venäläiset käyttivät argumenttina Suomea vastaan myös sitä, että vallankumouksellisille Suomi oli turvapaikka, ja he pitivät kokouksiaan Suomessa.

Teoksesta saa myös käsityksen Venäjän kansanedustuslaitoksen, duuman, luonteesta, toiminnasta ja siinä käydyistä, toimin hyvin tunteenomaista keskusteluista. Toisaalta myös ajan kiihkeää lehtikirjoittelua Herzensteinin murhan ja ”Suomen kysymyksen” tiimoilta on käsitelty seikkaperäisesti.

Kirjassa kuvatut julkiset keskustelut ovat malliesimerkkejä siitä, miten poliittisten intohimojen vallassa käydyissä kiistoissa voidaan keksiä mitä erikoisimpia argumentteja ja esittää röyhkeästi mitä tahansa valheita ja syyllistyä mitä karkeimpaan demagogiaan. Etenkin mustasotnialaisten journalistien mielikuvitus oli rajaton, totea Vituhnovskaja-Kauppa ja siiteeraa *Russkoje znamja* -lehteä:

”Tämä ilkiö [Herzenstein] poltti kymmeniä kuvernementteja, rosvoisi valtiolta miljardeja ruplia, eikä ole ketään joka ei näiden rikosten pääinnoittajasta kuultuaan olisi sanonut, että sellainen ihminen ei saa elää”.

Pitkän oikeudenkäynnin päätteeksi syytetyt tuomittiin. Oikeuden päätökset kuitenkin käytännössä vesitettiin Venäjältä tulleiden määräysten takia. Tuomitut ja monet asiaan sekaantuneet kokivat kuitenkin myöhemmin väkivaltaisen tai muuten onnettoman lopun, esimerkiksi murhaaja Jegor Laritskin kuoli vankilassa, Stolypin murhattiin vuonna 1911 ja tšeka teloitutti Dubrovinin vuonna 1921.

Muutamaa asiaa olisi toivonut käsiteltävän vielä seikkaperäisemmin. Useaan kertaan maini-

taan lyhyesti oikeudenkäynnissä käytetyistä kielistä ja juttuun osallistuneiden kielitaidosta. Jopa kieleen voitiin viitata demagogisesti, edellä mainittu Bulatsel esimerkiksi pilkkasi nimismies Hyyryläistä kutsumalla tätä ”Hyrihyrihyriläiseksi”, aivan kuin sivistynyt venäläinen ei voisi niin barbaarista nimeä lausua. Yksityiskohtaisempi ja kokoavampi esitys kielistä ja käytetyistä tulkeista olisi ollut paikallaan. Ylimalkaankin tarvittaisiin laajempi ja kattavampi esitys kielenkääntämisestä, tulkkitoiminnasta ja kielenkääntäjistä autonomian aikana – hieman samaan tapaan kuin Kari Tarkiainen (*Historiallinen Arkisto* 64, 1969) on kirjoittanut varhaisista venäjätulkeista Ruotsin vallan aikana.

Ristiriitaiselta vaikuttaa se, että Dubrovin esitetään toisaalta (s. 179–180) antisemiitiksi, toisaalta (s. 293) viitataan siihen, että hänellä oli juutalaisia potilainaan eikä hän ei ollut aatteellinen antisemiitti vaan tavoitteli omia etujaan Venäjän kansan liiton avulla.

Jonkin verran enemmän olisi voinut kirjoittaa ajan muista tapahtumista, esimerkiksi Viaporin kapina oli lähes samaan aikaan kuin Herzensteinin murha. Kun mukana on tietoja Herzensteinin suvun myöhemmistä vaiheista ja juttuun sekaantuneiden venäläisten kohtaloista, olisi ollut kiinnostavaa tietää myös esimerkiksi kruununnimismies Hyyryläisen ja tuomari Selinin myöhemmistä vaiheista.

Tutkimuksellisesti huolellisesti toteutettuun teokseen on jäänyt joitain kauneusvirheitä. Määreet kuuluisa ja maailmankuulu toistuvat tarpeettoman usein. Oikoluku ja kielellinen viimeistely ovat jääneet riittämättömiksi (siitä nuhteet kustantajalle, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle!) ja Vladimir Nabokov on virheellisesti nimetty nobelistiksi. Nämä seikat eivät kuitenkaan mitenkään vähennä teoksen ansioita ja mielenkiintoa tutkimuksena.

H. K. RIIKONEN

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen professori (emeritus).